

MEDIJSKA ARHIVA KAO LOKACIJA KULTURNOG NASLEĐA

Prof. dr Biljana Ratković Njegovan¹

ORCID ID: 0000-0002-6317-1929

Doc. dr Iva Šiđanin²

ORCID ID: 0000-0002-4223-5452

Rezime: U radu se razmatra pitanje arhiviranja i korišćenja audio-vizuelne medijske građe, koja uključuje kako materijalne artefakte tako i digitalizovane i arhivisane medijske sadržaje. Masovni komunikacijski mediji se retko uzimaju u obzir u istraživanju istorijske memorije. Ipak, u novijim istraživanjima posvećenim pitanjima kolektivnog pamćenja, uloga medija se sve češće razmatra u funkciji faktora oblikovanja memorijskih procesa. U tom kontekstu je problematizovano pitanje kulturnog i komunitativnog sećanja pohranjenog u medijskim arhivima kao skladištima istorijske memorije, ali i nosiocima označavanja istorijskih događaja. Tema je diskutovana kroz prizmu medijske arheologije, kao poddiscipline medijskih studija, koja proučava prošlost starih, kao i karakteristike novih medija i predstavlja nekonvencionalnu alternativu tradicionalnoj istoriji medija. S obzirom na široko definisanu predmetnost medijske arheologije i njenu fokusiranost na istraživanja narativnih i materijalnih aspekata medija u kontekstu izgradnje kulturnog i komunitativnog sećanja, raste njeno interesovanje za korišćenje medijskih arhiva i audio-vizuelnog nasleđa kao jedinstvenog i dragocenog izvora informacija i znanja.

Ključne reči: mediji, audio-vizuelna arhiva, kolektivno pamćenje, komunikativna memorija, medijska arheologija.

1. Uvod

Perspektiva proučavanja kolektivnog pamćenja poslednjih decenija proširena je brojnim istraživanjima kolektivne prošlosti koju prenose mediji, fokusirana na interfejs između medija i pamćenja (Neiger et al., 2011). Fokus na „medijsku memoriju“ umesto na „kolektivno pamćenje“ (Halbwachs, 1992) proistekao je iz

¹ Fakultet tehničkih nauka, Univerzitet u Novom Sadu; e-mail: njegovan@uns.ac.rs

² Fakultet tehničkih nauka, Univerzitet u Novom Sadu; e-mail: iva.sidjanin@uns.ac.rs

tehnoloških inovacija u sferi masovnih medija, posebno razvojem širokopojasnog interneta i nastajanjem ere „digitalnih sećanja“ (Garde-Hansen et al., 2009). Time su studije kolektivnog pamćenja sve više usmerene ka medijskim istraživanjima, značaju medija kao mestima izgradnje sećanja (Kitch, 2008, 2005) i razvijanju odnosa između pamćenja i komunikacijskih tehnologija (Zelizer, 2008, 1995; Olick & Robbins, 1998; Schudson, 1995). Inače, termin, zapravo kocept „medijska memorija“ neretko stvara nedoumice o njegovom konkretnom značenju. Neiger (2020) razrešava to pitanje dekonstruišući ovaj termin na šest perspektiva, a to su: 1) njegoova višesmerena dispozicija – od sadašnjosti ka prošlosti i obrnuto; 2) njegoova konkretizacija u medijskim tekstovima; 3) funkcionalna ulogu koju ima prema zajednici; 4) njegovi društveno-politički aspekti; 5) tehnološki kvaliteti procesa medijalizacije; 6) njegove naratološke karakteristike. Svaka od navedenih perspektiva omogućava drugačiji pogled na ulogu medija u izgradnji kulturnog pamćenja i zajedničkih sećanja u digitalnom dobu (Neiger, 2020).

Odnos između medija i kolektivne memorije je višedimenzionalno i heterogeno istraživačko polje, ali u osnovi predstavlja proučavanje funkcionisanja medija kao „agenata“ kolektivne i individualne memorije, na osnovu koje se prenose, konstruišu, povezuju, prizivaju i izvode društvena i individualna kulturalna značenja. Pri tome se ne zanemaruje premisa o ulozi medija u društvenoj konstrukciji stvarnosti (Adoni & Mane, 1984; Yan, 2019), ali i novoj recepciji ove premise s obzirom na to da se uključuje i uticaj digitalnih medija koji utiču na promenu procesa posredovane konstrukcije stvarnosti (Couldry & Hepp, 2020).

U teoriji (Kansteiner, 2002; Zelizer, 2008) postoji konsenzus da kolektivno pamćenje i sećanje ne mogu postojati bez medija. Međutim, prilično je iznenađujuće da se medijski sadržaji teško uzimaju u obzir u istraživanju memorije, iako postoje brojni medijski arhivi, već i u digitalizovanom u obliku, kao skladišta istorijske memorije oblikovane kroz vizuru medija. Nisu, međutim, mediji samo skladišta memorije, već su i nosioci značenja, pa u tom smislu govorimo o medijima kao posrednicima kulturnog i komunikativnog saćanja. Naime, u komunikativnim svojstvima medijskog sadržaja najčešće su sadržane sve kompleksnosti i interakcije faktora komunikacije – od poruke (*intentio operis*), njenog kreatora (*intentio auctoris*) i (za)date mu uloge, publike/potrošača (*intentio lectoris*), jezika, posebno jezika medija, pa sve do implikacija date kulturne matrice. Određenim medijskim sadržajem se uokviruje određeni kontekst, zapravo daje mu se forma kojom se sadržaj priziva. Putem poruke se neretko enkodiraju određena socijalna i afektivna značenja (Ratković Njegovan, 2014).

Međutim, ovde se postavlja pitanje stvarne uloge medija u oblikovanju kulturnog i komunikativnog sećanja. U tom smislu, Aleida (2006) i Jan Assmann (2008; 2002) upućuju na to da postoji jaz između kulturnog i komunikativnog

sećanja. Takvo stanovište suprotno je donedavno preovlađujućem Halbwachsovom (Halbwachs, 1992 [1925]) konceptu „kolektivnog pamćenja“ kao selektivnog pamćenja, prema kome različite grupe ljudi imaju različita kolektivna sećanja, što dovodi i do različitih načina ponašanja. Halbwachs je opisao kolektivno pamćenje kao „rekonstrukciju prošlosti koja prilagođava sliku drevnih činjenica verovanjima i duhovnim potrebama sadašnjosti“ (Halbwachs, 1992 [1925]; prema: Schwartz, 1991: 111).

Assmann (2008) pak razlaže koncept kolektivne memorije na dva vida pamćenja, a to su komunikativno i kulturno pamćenje. Komunikativno pamćenje definiše kao neinstitucionalizovani (Assmann 2008: 111) tip pamćenja zbog činjenica da je svakome dozvoljeno da bude deo interakcije u kojoj se saopštavaju autobiografska sećanja. S obzirom na to da je komunikativno pamćenje nestrukturisano i predstavlja neku vrstu privatne percepcije i interpretacije sopstvene prošlosti, ekskluzivniji i manje lični karakter ima kulturno pamćenje. Ono se odnosi na mnogo duži period nego komunikativno pamćenje (na primer, nacionalni arhivi su dobar primer kulturnog pamćenja). U ovom kontekstu je Aleida Assmann (2006) razvila ideju o ulozi medija u arhiviranju kulturne memorije, prema kojoj, upravo putem komunikativne memorije, ona postepeno postaje medijska kulturna memorija.

Odnos medija i kulturnog pamćenja zahteva proučavanje načina na koji mediji konstruišu, čuvaju i šire pamćenje. Za medijske sadržaje se može reći da poseduju izrazitu moć difuzije u smislu širenja (rasprostiranja, uticaja, identifikacije) određene intencije, nameravanog delovanja (doduše, masovna difuzija poruka je i opšta karakteristika masovnih medija). Osobina difuzije (uključuje i motive i konsekvence), ogleda se u širenju u nekoliko pravaca, a vezanih za učinke poruke: u pravcu perspektive u shvatanju određene teme od strane medijske publike, njihove orijentacije u tumačenju date problematike, stvaranju pretpostavki, određivanju stanovišta, opredeljenju za neki od izvora, oblikovanju „slike mišljenja“, povećanju kulturnog znanja, ali i širenju ideologije samog medija.

S obzirom na aktuelnost koncepta medijske kulturne memorije, u nastavku rada razmatran je značaj medijske memorije s aspekta audio-vizuelne medijske arhive i njen doprinos očuvanju kulturnog i nacionalnog identiteta naroda. Zbog važnosti ove baštine Generalna konferencija Uneska je 1980. godine usvojila 27. oktobar za Svetski dan audio-vizuelnog nasleđa (*World Day for Audio-visual Heritage – 27 October*; dekret 33/53), s ciljem promovisanja audio-vizuelne arhivistike i njenog značaja za buduće generacije.

2. Audio-vizuelno pamćenje – značaj medijske arhive

Audio-vizuelna medijska arhivistika se bavi prikupljanjem, upravljanjem, čuvanjem i obezbeđivanjem pristupa kolekciji audio-vizuelnog nasleđa. Pojam uključuje vladine i nevladine, komercijalne i kulturne organizacije koje obavljaju ove četiri funkcije (*SEAPAVAA constitution*, 1996, čl. 1). Čine ga video i zvučni zapisi, filmovi, mikrofilmovi, fotografske slike i digitalizovani materijal.

Kako preciznije navodi Kofler (1991: 8–9), audio-vizuelno nasleđe uključuje: a) snimljeni zvuk, radio, film, televizijsku, video ili drugu produkciju, koja se sastoji od pokretnih slika i/ili snimljenih zvukova, bez obzira da li su primarno ili ne namenjene za javno objavljivanje; b) predmete, materijal, dela i nematerijalne predmete koji se odnose na audiovizuelne medije, bilo da se posmatraju sa tehničkog, industrijskog, kulturnog, istorijskog ili drugog stanovišta. U ovo spadaju i materijali filmske industrije, industrije emitovanja i snimanja, kao što su literatura, scenariji, fotografije, poster, reklamni materijali, rukopisi i artefakti kao što su tehnička oprema ili kostimi. Audio-vizuelno arhiviranje se u praksi smatra profesijom za sebe i ne posmatra se kao „specijalizovana podskupina postojeće profesije, kao što su druge „kolekcionarske“ profesije arhivistike, bibliotekarstva ili muzeologije, iako je usko povezana s njima” (Edmondson, 1998: 3).

Audio-vizuelni zapisi i arhive predstavljaju važno nasleđe koje zadovoljava višestruke potrebe, uključujući informativne, obrazovne, istraživačke i zabavne. Može se reći da su oni ne samo čuvari kulturnog nasleđa, već i sami predstavljaju nasleđe za budućnost. Stoga postoji potreba da se na odgovarajući način očuvaju, kako bi im se moglo pristupiti onoliko dugo koliko su potrebni (Mulauzi et al., 2021). Kako je istaknuto na regionalnoj konferenciji „Javni servis, nasleđe i budućnost” (Beograd, 25 i 26. februar, 2021), audio-vizuelni materijali su najbrže rastući segment nacionalnih arhiva i specijalnih kolekcija. Međutim, istovremeno je ova oblast jedna od najugroženijih. Naime, i pored visoke istraživačke vrednosti, audio-vizuelni arhivi čuvaju veliki broj analognih i fizičkih digitalnih snimaka na zastarelim audio i video formatima, a poznato je da su vremenski intervali u kojima se snimci mogu duže čuvati prilično kratki. U tom smislu Casey (2015: 14) navodi da se ova arhiva aktivno degradira, te da je sadržaj zabeležen na fizičkim nosačima u opasnosti da propadne, nestane ili postane nedostupan sledećim generacijama. Većina analognih i fizičkih digitalnih medijskih objekata brzo propada, a brzina i nivo njihove degradacije variraju u zavisnosti od formata datog snimka i uslova skladištenja.

Poslednjih godina medijske arhivske službe širom sveta koriste društvene medije u različite svrhe, pre svega kroz isporuku sadržaja s tih medija (Bountouri & Giannakopouloi, 2014). Društveni mediji su alat koji uveliko koriste brojne institucije kulturnog nasleđa, pa je tako, na primer, istraživanje Vajcnera (Vajcner, 2011) pokazalo da klasični arhivi, muzeji i biblioteke ubrzano pokušavaju integrisati upotrebu društvenih medija u svoju svakodnevnu profesionalnu delatnost.

S obzirom na to da su arhivske medijske zbirke zorna svedočanstva naše istorije, kulturnog nasleđa i kulturnog identiteta, ili kako navodi Assmann (2008), medijska kulturna memorija, one treba da budu informacija i inspiracija i budućim generacijama. U tom smislu je Evropska radio-difuzna unija (EBU; konferencija „Kulturno nasleđe za budućnost: uloga medijskih inovacija“, Brisel, septembar, 2018) pokrenula inicijativu zaštite audio-vizuelnog pamćenja Evrope, problematizujući pitanje novog pristupa u skladištenju medijskih arhivarija, njihove promocije i ponovne upotrebe u kulturne, obrazovne i zabavne svrhe. Pri tome se pošlo od stanovišta da audio-vizuelni arhivi nisu samo blago kulturnog i istorijskog nasleđa, već predstavljaju izvor ideja za kreiranje novih medijskih sadržaja i usluga i mogu igrati važnu ulogu u digitalnoj transformaciji. To pretpostavlja podsticanje inovacija i kreativnosti u evropskom medijskom sektoru i prevazilaženje trenutnog jaza između tehnoloških inovacija, proizvodnje kreativnog sadržaja i istraživanja i razvoja.

Nešto ranije (2012), mediteranski emiteri (EPTV – Alžir, JRTV – Jordan, Rai – Italija, SNRT & 2M – Maroko, ERTU – Egipat, CyBC – Kipar, ERT – Grčka, HRT – Hrvatska, IBA – Izrael, LJBC – Libija, i la PBC – Palestina), pokrenuli su zajedničku veb stranicu (*Mediterranean audio visual archive – ‘a gift to the world’* – MED-MEM archive), kako bi osigurali da audio-vizuelni materijal koji dokumentuje kulturnu baštinu regiona, bude sačuvan za potomstvo. Korisnici širom sveta mogu individualno ili institucionalno da pristupaju necenzurisanim audio-vizuelnim materijalima, praćenim trojezičkim dokumentarnim beleškama (na francuskom, engleskom i arapskom jeziku), uz dozvolu emitera, pri čemu je uključena radijska i televizijska arhiva iz zemalja mediteranskog područja, smeštena u njihov istorijski i kulturni kontekst.

Navedimo i uticajnu asocijaciju *South East Asia-Pacific Audio Visual Archive Association* – SEAPAVAA, osnovanu 1996. godine, kao udruženje organizacija i pojedinaca zainteresovanih za razvoj audio-vizuelnog arhiviranja u zemljama jugoistočne Azije (deset zemalja članica ASEAN-a, Australija i Novi Zeland i Pacifička ostrva – Mikronezija, Melanezija, Polinezija). Udruženje ima za cilj da promovise audio-vizuelno arhiviranje i da očuva i obezbedi pristup bogatom audio-vizuelnom nasleđu regiona. Godine 2001. SEAPAVAA je formalno primljena u operativ-

ne odnose s Unsekom, kao nevladina organizacija koja teži zajedničkim ciljevima u službi međunarodne saradnje i razvoja medijske arhivistike.

Međunarodna asocijacija zvučnih i audio-vizuelnih arhiva (*International Association of Sound and Audiovisual Archives* – IASA) osnovana je 1969. godine u Amsterdamu s ciljem koordiniranja međunarodne saradnje između arhiva koji čuvaju snimljene zvučne i audio-vizuelne dokumente. Ova organizacija izdaje i časopis *The Journal of the International Association of Sound and Audiovisual Archives*, otvoren za široki tematski spektar (muzika, istorija, književnost, folklore, film i dr.).

Zaštita audio-vizuelne građe uređena je i Evropskom konvencijom o zaštiti audio-vizuelne arhivistike (2012; ETS br. 183) i *Protokolom o zaštiti televizijske produkcije* (ETS br. 184). U Konvenciji se navodi da sve države članice Saveta Evrope treba da naprave inventar svog audio-vizuelnog kulturnog nasleđa i zaštite ga na nacionalnom i, gde je potrebno, regionalnom nivou, te da razvijaju strategije za lakši i održiviji pristup ovom kulturnom nasleđu. Takođe se apeluje da arhivi budu na raspolaganju zainteresovanoj javnosti.

Poseban osvrt na bogatu medijsku arhivu zaslužuje Javna medijska ustanova Srbije – Radio-televizija Srbije (RTS), s obzirom na to da je već 1936. godine započelo prikupljanje medijske građe, tada muzičkih ploča, u fonoteci Radio Beograda. Do danas je u ovoj fonoteci sačuvano više od dvesto hiljada pesama, što je najveći broj u ovom delu Evrope. Kako navodi Ćirić (2021), u televizijskim depoima nalazi se blizu dvesto hiljada sati sati arhivskih snimaka na različitim formatima, kolekcije dečjeg, školskog, naučno-obrazovnog programa, zatim programa iz kulture (dramski i serijski program), sportskog, zabavnog, humorističkog, muzičkog, dokumentarnog, filmskog, informativnog, aktuelno-dokumentarnog. Kako navodi Ćirić (2021), to je dovoljno za dvadeset godina neprekidnog emitovanja programa i to bez proizvodnje novog. U radijskom arhivu nalazi se oko 65 hiljada traka, 75 hiljada ploča i osam hiljada muzičkih diskova. Filmski arhiv (kinoteka), počevši od 1958. godine prikuplja i čuva oko 750 hiljada naslova, od 1963. godine arhivira i video-trake, a od 1988. i kasetne formate. Osim arhiviranih radijskih i televizijskih emisija, u fondusu RTS-a čuva se više od 70 hiljada kostima kreiranih za potrebe istorijskih serija, drama i drugih brojnih televizijskih emisija (Ćirić, 2021). Arhivisti ove medijske ustanove nastoje bogatu medijsku arhivu, pravu kulturnu baštinu, otvoriti javnosti, za pretraživanje putem interneta, odnosno tematskih kanala, te da se od arhivskog materijala kreiraju novi sadržaji, koji su besplatno dostupni svima.

Regionalni javni medijski servis Radio-televizija Vojvodine (RTV) takođe poseduje obimnu audio i video arhivu, prikupljanu od 1949. godine. Programski arhiv RTV-a poseduje stopedeset hiljada traka, programskih radijskih i televizijskih zapi-

sa, radio-drama, muzičkih zapisa iz vlastite produkcije, starih filmskih traka. Većina starijih arhivarija je u procesu digitalizacije.

Osim medijskih arhiva u samim medijima, navodi Edmondson (1998: 14), u mnogim zemljama postoje nacionalni audio-vizuelni arhivi, koji čuvaju i čine javno dostupnim celokupno, ili značajan deo audio-vizuelnog nasleđa zemlje. Tu su i univerzitetski i akademski arhivi, koji čuvaju zvučne, filmske, video ili opšte audio-vizuelne arhive. Tematski i specijalizovani arhivi se ne bave opštim audio-vizuelnim nasleđem, već su tematski specijalizovani, prema sadržaju, lokalitetu, određenom hronološkom periodu, filmskim žanrovima, video ili audio formatima i sl.

Uz ovo, spomenimo i digitalnu arhivu *Arhimed* koja poseduje preko dva miliona novinskih članaka, oko 600 hiljada televizijskih emisija i preko milion internet članaka. Medijski digitalni *Ebart* je svoju početnu delatnost arhiviranja novinskih objava proširio na praćenje elektronskih medija i na izabrane informativne emisije pet srpskih televizija s nacionalnom pokrivenošću, tako da ovaj arhiv trenutno sadrži oko 250 hiljada video priloga dostupnih putem interneta

Osim čuvanja, medijski arhivi brinu i o očuvanju audio-vizuelnog materijala u smislu sprečavanja njihovog propadanja (Ngulube 2003) i njihovog maksimalnog integriteta (Edmondson, 2004: 20), uz minimalan gubitak kvaliteta (Wright, 2012: 4). To uključuje i obezbeđivanja kontinuiranog pristupa zapisima i informacijama koje oni sadrže (Harris, 2000: 48; Harvei, 1993).

3. Medijska arheologija i medijska arhiva kao „arheološko nalazište“

Poslednjih decenija promovisano je istraživačko polje koje proučava prošlost starih, ali i novih medija i predstavlja nekonvencionalnu alternativu tradicionalnoj istoriji medija. Kao interdisciplinarna oblast, medijska arheologija se bavi pitanjima razvoja medija i medijske kulture, starog i novog medijskog narativa, kulturnih politika i povezuje humanističke studije s istorijsko-medijskim arheološkim zapisima (Zielinski, 2006).

Iako, kao istraživačko polje ili možda već i naučna disciplina, nema jasno definisane granice, preciziranu predmetnost i jedan medijsko-metodološki metod (Van Gorp et al., 2015), medijska arheologija se već etablirala u oblasti mediologije u interakciji s drugim poljima – kulturološkim studijama (Ibrus & Ojamaa, 2019), studijama feminizma (Flaig, 2018), kritičkom teorijom (Bourque, 2016), teorijom filma (Evans & Parikka, 2020), teorijama dizajna i mode (Colomina & Wigley, 2018).

Time se, navodi Parikka (2012: 17), povezuje umetnost, tehnologije i teorija kulture i artikuliše istorija, praksa i teorija u „plodnu mešavinu“.

Osobenosti medijske arheologije, beleže Huhtamo i Galili (2020), vidljive su u sledeće četiri tačke: nelinearnost, što je odvoja od istraživanja baziranim na ideji lineranog napretka; nediskurzivnost, koja pretpostavlja prelazak s tekstualnih analiza sadržaja medijskih objava na istraživanje tehničkih i operativnih svojstava medija; odbacivanje tradicionalne historiografije vezane za određeni medij i orijentacija na uspostavljanje intermedijalnih veza i konvergenciju; usmeravanje pažnje na zastarele i već davno prevaziđene medijske tehnologije i uređaje i one koji su ostali samo kao pokušaji ili nerealizovana ideja. Medijska arheologija proučava i nove medije, posebno narative popularnih komercijalnih medija kao što su film i televizija.

U osnovi, ovaj koncept je zasnovan na ideja da mediji nemaju samo istoriju, već su i oličenje istorijskih promena, pa je sazrelo vreme da se istraže načini na koje su medijski sadržaji i medijske tehnologije doprinosili društvenim promenama. U istraživanjima skrivenih slojeva medijskog razvoja (Zielinski, 2006; 2002), medijski arheolozi se oslanjaju na izvorne materijale, artefakte koji se nalaze u javnim muzejima i arhivima, privatnim zbirkama, bibliotekama i arhivskim medijskim zbirkama. U tom smislu medijska arhiva predstavlja institucionalnu lokaciju na kojoj medijski arheolozi „iskopavaju“ potrebne informacije, a zahvaljujući digitalizaciji, one nisu samo mesto istorije i sećanja, već postaju dinamična i vremenska mreža u kojoj sećanje postaje dinamično (Parikka, 2012: 19).

Uticajni nemački teoretičar Wolfgang Ernst (2011), koji medijsku arheologiju povezuje s ponovnim otkrivanjem kulturnih i tehnoloških slojeva prethodnih medija, takođe ukazuje na značaj čuvanja medijske građe, Medijsko-epistemološkom objektivnom načinu istraživanja u oblasti medijske arheologije i arheografije ne može se pristupiti bez vrednosti audio-vizuelnog izvornog materijala dostupnog za proučavanje. U tom smislu Ernst (2011) se zalaže za digitalizovanu multimedijalnu, e-arhivu, koja omogućava konvergenciju medijske istorije s medijskom arheologijom. Parikka (2013: 2), u predgovoru knjige Wolfganga Ernsta *Digital memory and the archive*, navodi da se arhivski orijentisana Ernstova teorija medija, prema kojoj mediji deluju kao aktivni arheolozi podataka, „savršeno uklapa u dvostruku vezu između načina skladištenja materijala“ i remedijacije između starih i novih medija.

Ukupno uzevši, povećano interesovanje nauke za studije pamćenja, prošireno je i na studije medijskog pamćenja, blago uokvireno kroz koncept medijske arheologije. Kako navode Huhtamo i Parikka (2011: 3), medijska arheologija „pre-tura po tekstualnim, vizuelnim i auditivnim arhivama, kao i po zbirkama artefakata, insistirajući na diskurzivnim i materijalnim manifestacijama kulture“. Medijska

arhiva treba da dugoročno obezbedi sačuvane i očuvane medijske sadržaje, ne samo za potrebe istraživanja u oblasti medijske arheologije, već i za sve druge istraživače različitih interesovanja. To može da bude analogni nosač, kao što je video kasete, filmska traka ili audio traka, ali i savremena digitalna medijska arhiva uključujući datoteke pokretnih i nepokretnih slike ili digitalna datoteka, koja već transformiše materijalnost medijskih artefakata (Lischer-Katz, 2016). Kako bi se drugačije sačuvalo, na primer, dragoceni dokumentarno-reportažni film *Krunisanje kralja Petra I Karađorđevića* u Beogradu, snimljen davne 1904. godine, a koji je istovremeno i najstariji sačuvani filmski dokument na Balkanu.

4. Zaključak

Audio-vizuelne i radio arhive predstavljaju dragocena svedočanstva naše istorije i kulturnih identiteta. Istraživanja kulturne memorije u poslednjih dvadesetak i više godina postala su deo različitih disciplina – antropologije, sociologije, filozofije, studija kulture, istorije umetnosti, a posebno medijskih studija. U okviru njih se izdvojila medijska arheologija kao heterogen skup teorija i metoda istraživanja istorije starih i novih medija i sedimentnih (Parikka, 2012) slojeva komunikativno-medijske kulture.

S obzirom na široko definisanu predmetnost medijske arheologije i insistiranju na istraživanjima koja se bave ne samo narativnim već i materijalnim aspektima medija, gotovo da je bilo prirodno povezati ovu poddisciplinu medijskih studija s pitanjem arhiviranja medijske građe i artefakata kao dragocenog izvora znanja, kolektivnog pamćenja i „medijske memorije“. Kako navodi Irina Bokova (UN News, 27. 10. 2017), generalna direktorka Organizacije Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu, „ova baština nosi sećanja i svedočanstva, znanja i ideje [...] i postavlja temelje za bolje razumevanje i dijalog između i unutar generacija, kao i između i unutar društava“.

Međutim, tumačenje kompleksnosti fenomena pamćenja kroz vizuru medija nameće i pitanja možemo li ozbiljno uzeti medije kao kreatore i diseminatore kolektivnih uspomena, te koje i kakve verzije prošlosti su oblikovane od strane različitih medija? Ovde se, takođe postavlja i pitanje da li remedijacija kao proces u kome svaki novi medij transformiše starije medije, zadržavajući neke od njihovih karakteristika dok druge odbacuju (Bolter & Grusin, 1999), može da doprinese transformaciji onoga što se kolektivno pamti i uopšte – kulturi pamćenja. Ali, to su pitanja koja zahtevaju dalja istraživanja.

Literatura

1. Adoni, H. & Mane, S. (1984). Media and the Social Construction of Reality. *Communication Research*, 11, 323–340.
2. Assmann, A. (2006). Memory, Individual and Collective. In: Robert E. Goodin & Charles Tilly (Eds.), *The Oxford Handbook of Contextual Political Analysis* (pp. 201–224). Oxford: Oxford UP.
3. Assmann, J. (2008). Communicative and Cultural Memory. In: Astrid Erll, & Ansgar Nünning (Eds.), *Cultural Memory Studies. An International and Interdisciplinary Handbook* (pp. 109–118). Berlin, New York: Walter de Gruyter.
4. Assmann, J. (2002). Das kulturelle Gedächtnis. *Erwagen, Wissen, Ethik* 13, 239–247.
5. Bolter, D. & Grusin, R. (1999). *Remediation: Understanding New Media*. MA: The MIT Press.
6. Bountouri, L. & Giannakopoulou, G. A. (2014). The Use of Social Media in Archives. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 147, 510–517.
7. Bourque, S. M. (2016). Critical Media: Media Archaeology as Critical Theory. In: Frank Scalabrino (Ed.), *Social Epistemology and Technology: Toward Public Self-Awareness regarding Technological Mediation* (pp. 79–89). London: Rowman and Littlefield.
8. Casey, M. (2015). Why media preservation can't wait: the gathering storm. *IASA Journal*, 44 (1), 14–22.
9. Couldry, N. & Hepp, A. (2020). *Media and the Social Construction of Reality*. Cambridge: Polity Press.
10. Ćirić, S. (2021). Današnja produkcija je sutrašnja arhiva. Preuzeto sa: <https://www.vreme.com/mozaik/danasnja-produkcija-je-sutrasnja-arhiva/>. Posećeno: 20. 8. 2022.
11. Edmondson, R. (1998). *A philosophy of audiovisual archiving*. Paris: UNESCO.
12. Edmondson, R. (2004). *Audiovisual archiving: philosophy and principles*. Paris: UNESCO. Preuzeto sa: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000136477>. Posećeno: 25. 8. 2022.
13. Ernst, W. (2013). *Digital memory and the archive*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
14. Ernst, W. (2011). Media Archaeography: Method and Machine versus History and Narrative of Media. In Erkki Huhtamo & Jussi Parikka (Eds.), *Media Archaeology: Approaches, Applications, and Implications* (pp. 239–255). Berkeley: University of California Press.
15. Evans, C. & Parikka, J. (Eds.) (2020). Introduction: touch, click and motion: archaeologies of fashion film after digital culture. *Journal of Visual Culture* 19 (3), 323–339

16. Flaig, P. (2018). Yesterday's Hadaly: On Voicing a Feminist Media Archaeology. *Camera Obscura* 98, 33 (2), 105–137.
17. Garde-Hansen, J., Hoskins, A. & Reading, A. (Eds.) (2009). *Save As ... Digital Memories*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
18. Halbwachs, M. (1992 [1925]). *On Collective Memory*. New York: Harper Colophon Books.
19. Harris, V. (2000). Exploring archives: an introduction to archival ideas and practice. Pretoria: National Archives and Records Services of South Africa.
20. Harvey, R. (1993). Preservation. In Judith A. Ellis (Ed.), *Keeping archives* (pp. 74–107). Victoria: The Australian Society of Archives,
21. Huhtamo, E. & Parikka, J. (2011). *Media Archaeology. Approaches, Applications, and Implications*. Berkeley: University of California Press.
22. Indrek, I. & Ojamaa, M. (2019). The Creativity of Digital (Audiovisual) Archives: A Dialogue between Media Archaeology and Cultural Semiotics. *Theory Culture & Society* 37, 49–70.
23. International Association of sound and audiovisual archives. – IASA-TC 03. (2005, December). *The safeguarding of the audio heritage: Ethics, principles and preservation strategy*.
24. Kansteiner, W. (2002). Finding Meaning in Memory: A Methodological Critique of Collective Memory Studies. *History & Theory*, 41 (2), 179–197.
25. Kitch, C. (2005). *Pages of the Past: History and Memory in American Magazines*. Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press.
26. Kitch, C. (2008). Placing Journalism Inside Memory – and Memory Studies. *Memory Studies*, 1, 311–320.
27. Kofler, B. (1991). *Legal questions facing audiovisual archives*. Paris: UNESCO.
28. Lischer-Katz, Z. (2016). Studying the materiality of media archives in the age of digitization: Forensics, infrastructures and ecologies. *First Monday*, 22(1). DOI: <https://doi.org/10.5210/fm.v22i1.7263>. Preuzeto sa: <https://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/view/7263/5769>. Posećeno: 12. 9. 2022.
29. Mulauzi, F., Bwalya, Ph., Soko, Ch., Vincent, N., Jane, K. & Silungwe, F. (2021). Preservation of audio-visual archives in Zambia. *ESARBICA Journal Journal of the Eastern and Southern Africa Regional Branch of the International Council on Archives*, 40, 42–59.
30. Neiger, M. (2020). Theorizing Media Memory: Six Elements Defining the Role of the Media in Shaping Collective Memory in the Digital Age. *Sociology Compass*, 14(5), 14(3): e12782.
31. Neiger, M. & Meyers, O., Zandberg, E. (Eds.) (2011). *On media memory: Collective memory in a new media age*. Palgrave Macmillan.

32. Ngulube, P. (2003). Preservation and access to public records and archives in South Africa. PhD Thesis. Pietermaritzburg, University of KwaZulu-Natal. Preuzeto sa: file:///C:/Users/njego/Downloads/Ngulube_Patrick_2003.pdf. Posećeno: 13. 9. 2022.
33. Olick, J. K. & Robbins J. (1998). Social Memory Studies: From „Collective Memory“ to the Historical Sociology of Mnemonic Practices. *Annual Review of Sociology*, 24 (1), 105–136.
34. Parikka, J. (2012). *What is Media Archaeology?* Cambridge: Polity Press, 2012.
35. Parliamentary Assembly (2012). *Protection of and access to the audiovisual cultural heritage*. Recommendation 2001, Final version. Text adopted by the Standing Committee, acting on behalf of the Assembly, on 25 May 2012.
36. Prentice, W. & Gaustad, L. (Eds.) (2017). *The Safeguarding of the Audiovisual Heritage: Ethics, Principles and Preservation Strategy- Version 4, 2017 (= Standards, Recommended Practices and Strategies, IASA-TC 03)*. International Association of Sound and Audiovisual Archives – IASA, Technical Committee.
37. Ratković Njegovan, B. (2014). Naziv medijskog sadržaja: moć značenja. U: Mirko Sebić, & Branislava Kostić, (Eds.), *Mediji kao faktor prevencije nasilja*, Zbornik radova sa konferencije „Mediji kao faktor prevencije nasilja“, Sremski Karlovci, 29. 11 – 1. 12. 2013 (pp. 42–50). *MIOKO: mediji i okolina, revija za ekologiju medija*, temat 002/2014.
38. Schudson, M. (1995). Dynamics of Distortion in Collective Memory. In: Daniel L. Schacter (Ed.), *Memory Distortion: How Minds, Brains, and Societies Reconstruct the Past*, (pp: 346–364. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
39. Schwartz, B. (1991). Social change and collective memory: The democratization of George Washington. *American Sociological Review*, 56, 221–236.
40. South East Asia-Pacific Audio Visual Archive Association (SEAPAVAA). (1996). *Constitution and rules*.
41. UN News, (2017, October 27). Linking past and present, audiovisual heritage is ‘part of our common history,’ UNESCO says on World Day. Preuzeto sa: <https://news.un.org/en/story/2017/10/569462-linking-past-and-present-audiovisual-heritage-part-our-common-history-unesco>. Posećeno: 15. 9. 2022.
42. Vajcner, M. (2011). Archives and Social Media. Preuzeto sa: <http://www.scribd.com/doc/65002437/Archives-and-Social-Media>. Posećeno: 9. 9. 2022.
43. Van Gorp, J., De Leeuw, S., Van Wees, J. & Huurnink, B. (2015). Digital media archaeology digging into the digital tool avresearcherxl. *VIEW – Journal of European Television History and Culture*, 4 (7), 38–53.
44. Wright, R. (2012). *Preserving moving pictures and sound*. Great Britain: The Digital Preservation Coalition. [Online]. Preuzeto sa: <https://www.dpconline.org/docs/technology-watch-reports/753-dpctw12-01-pdf/file>. Posećeno: 9. 9. 2022.

45. Zielinski, S. (2002). *Archäologie der Medien: Zur Tiefenzeit des technischen Hörens und Sehens*. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt.
46. Zielinski, S. (2006). *Deep Time of the Media. Toward an Archaeology of Hearing and Seeing by Technical Means*. MA: MIT Press.
47. Zelizer, B. (1995). Reading the Past against the Grain: the Shape of Memory Studies. *Critical Studies in Mass Communication*, 12, 214–239.
48. Zelizer, B. (2008). Why Memory's Work on Journalism Does Not Reflect Journalism's Work on Memory. *Memory Studies*, 1, 75–83.
49. Yan, F. (2019). *Image, Reality and Media Construction*. Springer.

Internet izvori:

1. <https://www.rts.rs/page/magazine/sr/kulturno/story/3163/preporuka/4273997/audio-video-arhiva-cuvanje.html>. Posećeno: 10. 9. 2022.
2. <http://www.arhiv.rs/o-nama/>. Posećeno: 9. 9. 2022.
3. <http://www.arhiva.me/>. Posećeno: 9. 9. 2022.

MEDIA ARCHIVE AS A LOCATION OF CULTURAL HERITAGE

Full Professor Biljana Ratković Njegovan

ORCID ID: 0000-0002-6317-1929

Assistant Professor Iva Šiđanin

ORCID ID: 0000-0002-4223-5452

Summary: The paper discusses the issue of archiving and using audio-visual media, which includes both material artifacts and digitized and archived media content. Mass communication media are rarely considered in historical memory research. Nevertheless, in recent research devoted to issues of collective memory, the role of the media is increasingly considered as a factor in the shaping of memory processes. In this context, the question of cultural and communal memory stored in media archives as warehouses of historical memory, but also bearers of marking historical events, is problematized. The topic is discussed through the prism of media archaeology, as a sub-discipline of media studies, which studies the past of old as well as the characteristics of new media and represents an unconventional alternative to traditional media history. Given the broadly defined objectivity of media archeology and its focus on researching narrative and material aspects of media in the context of building cultural and communicative memory, its interest in using media archives and audio-visual heritage as a unique and valuable source of information and knowledge is growing.

Keywords: media, audio-visual archive, collective memory, communicative memory, media archaeology